

TÜRKİYE CUMHURİYETİ EĞİTİM POLİTİKASININ ANA DEVRELERİ VE KARAKTERİSTİKLERİ

Yrd. Doç. Dr. Ali GÜLER*

Türkiye'de eğitim politikasının ana devreleri tarihî süreç içinde incelenecektir. Cumhuriyet devrinin «Millileştirme», «Hümanistleştirme», «Demokratlaştırma-Amerikanılaştırma», «Planlaştırma ve «Yeniden Millileştirme» dönemlerinin karakteristikleri araştırılacaktır.

1. CUMHURİYET DEVRİ (1923-1988)

1.1. Millileştirme Devri (1923-1938)

Türkiye Cumhuriyetinin 1923-1938 yılları arasındaki ilk devresi, **Atatürk** inkılapları ile karakterize edilir. Bu dönem eğitim politikası açısından ise, «Millileştirme» dönemi olarak vasıflandırılabilir.

1.1.1. Millileştirme

Millileştirme, **Atatürk**'ün eğitim görüşünün yer aldığı bir devirdir. Bu devrin özellikleri şu noktalarda açıklanabilir:

A — **Atatürk**'ün Eğitime Duyduğu İlgisi:

Atatürk, eğitimi sosyal ve kültürel kalkınmanın ana vasıtalarından birisi olarak kabul ettiği için, bir bakıma onun her alanına ilgi duymuştur.⁽¹⁾ Diğer yandan, onun eğitim konusunda ileri sürdüğü görüşler, bir bütün olarak ele alınırsa, görülür ki, bunlar özellikle bir «Eğitim Politikası:

(*) Fırat Üniv. Teknik Eğitim Fak. Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi.

(1) Aytaç, Kemal : «Atatürk'ün Eğitim Görüşü», Atatürk İlkeleri Işığında Türk Eğitim Sistemi, Ankara 1983 s. 13.

Programı» oluştururlar. Hem de kendine özgü ve modern bir eğitim politikası⁽²⁾.

B — Atatürk'ün Eğitim Alanına Duyduğu İlginin Ana Sebepleri :

Atatürk, meslekten bir askerdir. Bu askerî şahsiyet, hangi sebeplerle eğitim konusuna ilgi duymuştur? Hem de, meslekten bir eğitmen ve ciddi bir eğitim düşünürü gibi derinliğine ilgi duymuştur⁽³⁾.

Atatürk'ün eğitime duyduğu ilginin ana sebeplerini iki noktada toplamak mümkündür :

a — Eğitimin Kalkınma İşindeki Önemi :

Atatürk, Türk Kurtuluş Savaşına önderlik eden bir şahsiyettir. Kurtuluş Savaşı sonunda kazanılan askerî ve siyasî başarıdan sonra, ekonomik, teknik ve kültürel kalkınma işlerinde de önderlik görevini yürütmek istemektedir⁽⁴⁾. **Atatürk**, kalkınma işinde, eğitimin en etkili araçlarından birisi olduğunu görmüştür⁽⁵⁾. Bu konuda, 22.9.1924 tarihli konuşmasında şöyle der :

«... en mühim, en esaslı nokta eğitim meselesidir. Eğitimidir ki, bir milleti ya hür, müstakil, şanlı, yüksek bir cemiyet halinde yaşatır, ya da bir milleti esaret ve sefalete terkeder.»⁽⁶⁾

b — Cumhuriyetin Koruyucusu Yeni Nesillerin Yetiştirilmesi Zarureti:

Kurulan her yeni devlet, her yeni rejim, varlığını sürdürme işinde, kendine bağlı bir zihniyetle yetiştirilecek yeni bir nesile ihtiyaç duyar⁽⁷⁾. Bu sebeptendir ki, her devlet kurucusunun siyasî programında, eğitim meselesi önemli yer tutar. Özellikle öğretmenlere yaptığı konuşmalarında hep bu motifler işlenir⁽⁸⁾. Bunu, 25.8.1924'de Ankara'da toplanan «Muallimler Birliği Kongresi»nde şöyle ifade eder :

«Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli ve yüksek seviyeli muhafızlar ister»⁽⁹⁾.

(2) a.g.y. s. 13.

(3) a.g.y. s. 13.

(4) a.g.y. s. 13.

(5) a.g.y. s. 13.

(6) **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 11**, (1906-1938) Ankara, 1959 s. 198.

(7) **Aytaç**, «Atatürk'ün Eğitim Görüşü», s. 13.

(8) a.g.y. s. 13.

(9) **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 11**, s. 172.

C — Atatürk'ün Eğitim Konusuna Gösterdiği İlgî Tarzı :

Atatürk'ün eğitim konusuyla ilgilenmesi ne zaman başlar? **Atatürk**, bu konuyla daha kurtuluş savaşı sıralarında ilgilenmeye başlamıştır. 16-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Ankara'da izlenecek yeni eğitim politikasının esaslarını belirlemek üzere, bir «Maarif Kongresi»ni toplamış olması, bunu açıkça gösterir⁽¹⁰⁾. Onun bu ilgisi, kurtuluş savaşından sonra daha da güçlenir.

Atatürk'ün eğitime duyduğu ilginin kuvvet derecesini göstermesi yönünden, onun kurtuluş savaşının hemen sonunda, bir soruya verdiği cevabı çok ilginçtir.

— «İşte memleketi kurtardınız, şimdi ne yapmak istersiniz?» sorusuna **Atatürk** :

— «Maarif Vekili olarak millî irfanı yükseltmeye çalışmak en büyük emelimdir», cevabını verir⁽¹¹⁾.

Atatürk, gerçi Maarif Vekili olmadı, ama o, bir Maarif Vekilinin yapamayacağı işleri başardı. Onun bu başarılarını şu esaslarda toplamak mümkündür :

«O, kurduğu yeni devletin izleyeceği eğitim politikasının esaslarını tespit etti. Bu esaslara uygun olarak yapılan eğitim reformlarını yönetti. Bu faaliyetlerini, birkaç misalle belirtmek gerekir: **Atatürk**, tespit ettiği yeni eğitim ilkelerine dayalı kanunlar hazırlattı, bunların uygulanmasını izledi, gerektiğinde yazı tahtasının başına geçti, öğretim kürsülerine çıktı, belirli öğrenim programlarının hazırlanmasıyla görevli komisyonları yönetti, hattâ bu programları bizzat düzeltti, ders kitabı yazdı, Çankaya Köşkü'nü akademik tartışmaların yapıldığı bir merkez haline getirdi... v.b. Her işte 'Milletin Eğiticisi' rolünü oynadı»⁽¹²⁾.

C — Atatürk'ün Yeni Eğitim Politikası Programı :

Atatürk'ün eğitim görüşleri incelenirse görülür ki, o da, diğer eğitim reformcuları gibi şu iki işi yapmaktadır :

— «Geleneksel eğitim sistemini yetersiz bulmakta, eleştirmekte ve bunun değiştirilmesini istemektedir.

— Bunun yerine konmasını istediği yeni eğitim sisteminin ana ilkelerini tespit etmektedir»⁽¹³⁾.

(10) Aytaç: «Atatürk'ün Eğitim Görüşü», s. 13.

(11) a.g.y. s. 14.

(12) a.g.y. s. 14.

(13) a.g.y. s. 15.

Ancak, Atatürk'ü diğer eğitim reformcularının çoğunda ayıran önemli bir yönü, onun bu iki işlemi, belirli bir zaman sırası içinde değil, birbirine paralel olarak yapmasıdır⁽¹⁴⁾. Bununla birlikte, onun eğitim görüşleri takdim edilirken önce geleneksel eğitime yaptığı eleştiriler özetlenecek ve sonra da esaslarını belirlediği eğitim üzerinde durulacaktır.

a — Geleneksel Eğitime Yaptığı Eleştiriler :

Geleneksel eğitim sistemi, ona göre, Türk milletinin gerilemesinde en önemli etken olan eğitim sistemidir⁽¹⁵⁾. Atatürk, bu geleneksel eğitim sistemini, daha 16 Temmuz 1921'de Ankara'da toplanan «Maarif Kongresi»ni açış konuşmasında şöyle değerlendirir :

«Bugüne kadar takip olunan tahsil ve terbiye usüllerinin milletimizin tarihi tedenniyatında en mühim âmil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir millî terbiye programından bahsederken eski devrin hurafatından evsafı fitriyemizle hiç de münasebetli olmayan yabancı fikirlerden şarktan ve garptan gelebilen bîcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye-i milliye ve tahimizle mütenasip bir kültür kastediyorum»⁽¹⁶⁾.

Görüldüğü gibi, Atatürk geleneksel eğitim ile çok ciddi bir biçimde hesaplaşmak istemektedir. Ona göre bu eğitim, bir kelime ile millete «yabancı» olan bir eğitimidir⁽¹⁷⁾.

Atatürk'ün diğer konuşmalarında geleneksel eğitime yaptığı eleştiriler, başlıca şu üç ana noktada toplanabilir :

- «Geleneksel eğitim, hem kuruluş sistemi ve hem de özü yönünden millî değildir. Bu eğitim millî dil, millî tarih, millî san'at, yani topyekûn millî kültürün gelişmesine uygun değildir. Bunun gelişmesini engellemektedir. Bu ise, millî benlik duygusunun zayıflamasına yol açmıştır.
- Geleneksel eğitim, bütünüyle bilimsel zihniyete kapısını kapamıştır. Onun gözü bu dünyaya değil, öbür dünyaya çevrilmiştir. Bu sebeple de 'çağın gereklerine ve toplumun ihtiyaçlarına cevap vermek'ten uzak bulunmaktadır.
- Geleneksel eğitim ve öğretim yöntemleri, yaratıcılığı engel-

(14) a.g.y. s. 15.

(15) a.g.y. s. 15.

(16) Atatürk'ün Söyleş ve Demeçleri 11, s. 16-17.

(17) Aytaç: «Atatürk'ün Eğitim Görüşü», s. 15.

leyici niteliktedir. Yalnızca ezberciliğe dayanmaktadır. Bu ise, yapıcı ve yaratıcı yeni nesillerin yetişmesini sağlamaktan uzak bulunmaktadır»⁽¹⁸⁾.

b — Yeni Eğitim Programının Esasları :

Geleneksel eğitimi eleştirirken heyecanlı ifadeler kullanan **Atatürk**, gerçekleşmeyi tasarladığı yeni eğitim programının esaslarını dile getiren ifadelerinde sakindir, kesindir ve karardır⁽¹⁹⁾.

Atatürk, hazırlanacak yeni eğitim programının en önemli yönlerini ve çerçevesini, 27.10.1922'de İstanbul'dan Bursa'ya gelen bir öğretmen grubuna yaptığı konuşmada, şöyle belirlemeye çalışır :

«Bence bu programın esaslı noktaları ikidir :

1. Hayatı içtimaiyemizin ihtiyaca tetabuk etmesi.
2. İcabatı asriyeye tevafuk etmesidir»⁽²⁰⁾.

Yeni Eğitim Programına Şekil Veren Ana Motifler :

Atatürk, yeni eğitim programına şekil verecek, onun dayandığı temel ilkeleri belirlemede etkili olacak ana motifler ya da faktörler üzerinde durur. Bunlar, kendi başlarına ele alınırsa, görülür ki, eğitim dışı unsurlardır. Ama eğitim, sosyal ve kültürel niteliğini, ancak bunlar yoluyla kazanır⁽²¹⁾.

Atatürk'ün konuşmalarında eğitime şekil verici olarak yer alan ana motifler, başlıca şu üç ana grup içerisinde toplanabilir :

Millî Karakter Motifi :

Atatürk'e göre yeni eğitim programı, her şeyden önce millî bir nitelik taşımalıdır. Gerek biçimde, gerekse özde olsun, millîlik esastır⁽²²⁾.

Atatürk bu hususu, T.B.M.M.'ni 1 Mart 1924 tarihindeki açış konuşmasında şöyle ifade eder :

«Türkiye'nin terbiye ve maarif sistemini her derecesinde, tam bir vüruh ve hiç bir tereddüde mahal vermeyen sarahat ile ifade etmek ve tatbik etmek lâzımdır. Bu siyaset, her mâna-sıyla millî bir mahiyette irae olunabilir»⁽²³⁾.

(18) a.g.y. s. 15.

(19) a.g.y. s. 16.

(20) **Atatürk**'ün Söylev ve Demeçleri 11, s. 44.

(21) Aytaç: «**Atatürk**'ün Eğitim Görüşü», s. 16.

(22) a.g.y. s. 16.

(23) **Atatürk**'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 329.

Bilim ve Teknik Motifi :

Bilim ve tekniğin, kurulacak yeni eğitimi belirleyici rolü üzerinde, **Atatürk** önemle ve sık sık durur. 27.10.1922'de Bursa'da öğretmenlere yaptığı konuşmada bu konuyu çeşitli yönlerinden işler ve bir yerinden şöyle der :

«Evet, milletimizin siyasî, içtimaî hayatında, milletimizin fikrî terbiyesinde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır. Mektep sayesinde, mektebin vereceği ilim ve fen sayesinde ki, Türk milleti, Türk san'atı, iktisadîyatı, Türk şiir ve edebiyatı, bütün bedayıyla inkişâf eder»⁽²⁴⁾.

Ekonomi Motifi :

Atatürk, yeni eğitim programını belirleyici bir ana motif olarak, 17 Şubat 1923'de toplanan «Türkiye İktisat Kongresi»ni açış konuşmasında şöyle belirler :

«... yeni devletimizin, yeni hükümetimizin, bütün esasları, bütün programları iktisad programından çıkmalıdır. Çünkü... her şey bunun içinde mündemiştir. Binaenaleyh evlâtlarımızı o suretle talim ve terbiye etmeliyiz, onlara o suretle ilim ve irfan vermeliyiz ki, âlemi ticaret, ziraat ve san'atte ve bütün bunların faaliyet sahalarında, müsmir olsunlar, müessir olsunlar, faal olsunlar, amelî bir uzuv olsunlar, Binaenaleyh maarif programımız, gerek iptidal tahsilde, gerek orta tahsilde verilecek bütün şeyler, bir noktâi nazara göre olmalıdır»⁽²⁵⁾.

Atatürk, yeni eğitim programının dayandığı temel ilkeleri de belirlemektedir. Onun, «Millileştirme» ile ilgili olarak belirlediği ilkeler sırasıyla şöyledir :

Birlik İlkesi :

«Birlik İlkesi», eğitim ve öğretimde zümresel ya da kültürel cinsten farklılıkların ortadan kaldırılarak birlik bağlanmasını amaçlar⁽²⁶⁾. Bu, millî birliği sağlamanın ilk şartını oluşturur. **Atatürk**, 27.10.1922'de Bursa'da öğretmenlere hitaben şöyle der :

«Hanımlar, Beyler;
Kat'iyen bilmeliyiz ki, iki parça halinde yaşayan milletler zayıftır, marîzdir»⁽²⁷⁾.

(24) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, s. 43.

(25) a.g.e. s. 111.

(26) Aytaç: «Atatürk'ün Eğitim Görüşü», s. 17.

(27) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, s. 45.

Nitekim bu ilke, 3 Mart 1924 tarihli ve 430 sayılı «Tevhid-i Tedrisat» kanunu ile uygulamaya aktarılmıştır.

Bilgisizliğin Ortadan Kaldırılması İlkesi :

Konuşmalarında sık sık bu konu üzerinde duran **Atatürk**, 1 Mart 1922'de T.B.M.M.'ni açış konuşmasında, yine bu mesele üzerinde durur. Meselelerin çözümünün gerekliliğini çeşitli yönlerden inceler ve şöyle der :

«Bunlardan dolayı, bizim takip edeceğimiz maarif siyasetinin temeli, evvelâ mevcut cahli izale etmektir»⁽²⁸⁾.

Millîlik İlkesi :

Millîyet olarak yaşamayı gerçekleştirmek, **Atatürk**'ün ana hedeflerinden birini oluşturmaktadır. Bu sebeptendir ki, millîlik ilkesi, onun her programında temele aldığı ana ilkelerden birisini oluşturmaktadır⁽²⁹⁾.

1.1.2. Modernleşirme :

Atatürk'e göre, eğitimin millî olması, milletin millî değerlerine uygun olması demek değildir. Eğer eğitim, mensup olduğu toplumun maddî ve mânevî ihtiyaçlarını karşılaması için gereken güçleri kazandırabiliyorsa yine millîdir. Bu açıdan bakıldığında **Atatürk**, millî ve evrensel değerlerin bu noktalarda iç içe girdiğini savunur bir duruma gelmektedir. Bunu **Atatürk**'ün yeni eğitim politikası programının amaçlarında bulmak mümkündür. **Atatürk**'ün yeni eğitim politikası programı belirli hedeflere ulaşmayı, kendisine amaç olarak almıştır. **Atatürk**, bu temel amacı, sık sık ifade eder⁽³⁰⁾. Bunu, 1 Kasım 1937'de, T.B.M.M.'ni açış konuşmasında şöyle açıklar :

«Arkadaşlar,

Büyük davamız, en medenî ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir.

Bu, yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli bir inkılâp yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için, fikir ve hareketi, beraber yürütmek mecburiyetindeyiz.

Bu teşebbüste başarı, ancak süreli bir planla ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir. Bu sebeple okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak; memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatisının istediği teknik elemanları

(28) **Atatürk**'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 230.

(29) Aytaç: «**Atatürk**'ün Eğitim Görüşü», s. 18.

(30) a.g.y. s. 18.

yetiştirmek; memleket dâvalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak fert ve kurumları yaratmak, işte bu önemli umdeleri en kısa zamanda temin etmek, Kùltür Vekâletinin üzerine aldığı büyük ve ağır mecburiyetlerdir.

İşaret ettiğim umdeleri, Türk gençliğinin dimağında ve Türk milletinin Őuurunda daima canlı bir halde tutmak, üniversitelerimize ve yüksek okullarımıza düşen başlıca vazifedir»⁽³¹⁾.

Modernleşmeye yönelik gelişmeler Atatürk'ün, yeni eğitim programının dayandığı temel ilkelerde de ifadesini bulmaktadır. Bunlar sırasıyla şöyle sıralanabilir :

Bilimsellik İlkesi :

«Bilimsellik İlkesi», eğitim ve öğretimde amaç, muhteva ve araçları yönünden, bilimin en son seviyesindeki verilere göre düzenlenmiş anlamını taşımaktadır⁽³²⁾. Atatürk bu ilkeyi, 22 Eylül 1924'de Samsun'da öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmada şöyle açıklar :

«Dünyada her şey için, maddiyat için, mânevîyat için, muvaffakiyet için en hakikî mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, delâlettir. Yalnız ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekâmülünü idrak etmek ve terakkiyatını zamanla takip eylemek şarttır»⁽³³⁾.

İş'e Dayalı Eğitim İlkesi :

Bu ilke, kısaca İş'in, eğitim ve öğretimde ana vasıta olarak kullanılması anlamını taşır. O, 1 Mart 1922'de T.B.M.M.'ni açış konuşmasında, bu ilkeyi şöyle değerlendirir :

«Bir taraftan cehlin izalesine uğraşırken, bir taraftan da memleket evladını içtimâî ve iktisadî hayata fiilen müessir ve müsmî kılabilmek için elzem olan iptidai bilgileri işe dayalı olarak vermek usulü, maarifimizin esasını teşkil etmelidir»⁽³⁴⁾.

Bu ilke, denilebilir ki, Atatürk'ün temele aldığı ilkeler arasında, en az uygulama alanı bulmuş bir ilkedir⁽³⁵⁾.

(31) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 401.

(32) Aytaç: «Atatürk'ün Eğitim Görüşü», s. 18.

(33) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, s. 194.

(34) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 230.

(35) Aytaç: «Atatürk'ün Eğitim Görüşü», s. 18.

Disiplin İlkesi :

Öğrenim hayatında disiplin ilkesine bağlı olarak yetişmiş ve askeri meslek hayatında bunu başarı ile uygulamış olan **Atatürk**, kurduğu yeni devletin eğitim programında da disiplini bir temel ilke olarak kabul etmiştir⁽³⁶⁾. 1 Kasım 1925'de T.B.M.M.'ni açış konuşmasında bu ilkenin önemini şöyle vurgular :

«Hayatın her çalışma safhasında olduğu gibi, özellikle öğretim hayatında disiplin, başarının esasıdır. Müdürler ve öğretim heyetleri disiplini sağlamağa ve talebe disipline uymağa mecburdurlar»⁽³⁷⁾.

Karma Eğitim İlkesi :

Karma eğitim ilkesi, eğitim ve öğretimde cinsiyet ayrımının kaldırılması, her iki cinsin de eğitim hakları ve imkânlarından birlikte ve eşit olarak yararlanmalarının sağlanmasını amaç edinir⁽³⁸⁾.

Atatürk, 30.8.1925'de Kastamonu'da yaptığı konuşmada, bu konuyu şöyle açıklar :

«Bir içtimaî topluluk, bir millet erkek ve kadın denilen iki cins insandan mürekkeptir. Kabilmıdır ki, bir kitlenin bir parçasını terakki ettirelim, diğerini müsamaha edelim de, kitlenin bütünü ilerletilebilmiş olsun? Mümkün müdür ki, bir camianın yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer kısmı semalara yükselebilmiş? Şüphe yok, terakki adımları dediğim gibi iki cins tarafından beraber arkadaşça atılmak ve terakki ve tecceddüt sahasında birlikte kat'i merahl edilme lâzımdır. Böyle olursa inkılâp muvaffak olur»⁽³⁹⁾.

1.1.3. Lâikleştirme :

Lâikleştirme, **Atatürk**'ün yeni eğitim programının dayandığı temel ilkelere biridir. Lâiklik ilkesi, **Atatürk**'ün yalnızca eğitim programının değil, onun aynı zamanda da siyasî, sosyal ve kültürel programlarının ortak bir temel ilkesidir. **Atatürk**'e göre eğitimde lâiklik ilkesi, eğitimin bir yandan dinî makamların etkisinden kurtarılarak devletin denetimi altına alınması, diğer yandan da eğitim ve öğretimin amaçları ile mütenevvelerinin dünyevî gereklere uygun olarak yeni baştan düzenlenmesi anlamını taşımaktadır⁽⁴⁰⁾.

(36) a.g.y. s. 19.

(37) **Atatürk**'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 341.

(38) Aytac: «**Atatürk**'ün Eğitim Görüşü», s. 19.

(39) **Atatürk**'ün Söylev ve Demeçleri II, s. 215.

(40) Aytac: «**Atatürk**'ün Eğitim Görüşü», s. 17.

Atatürk, 30.8.1925'de Kastamonu'da yaptığı konuşmada, bu konuda şöyle der :

«Efendiler ve ey millet, iyi biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müridler, menzuplar memleketi olamaz. En doğru, en hakiki tarikat, tarikatı medeniyedir»⁽⁴¹⁾.

Lâiklik ilkesi gerçi 1937'de Anayasa'ya girmiştir ama, bu ilke, daha 1924'den itibaren eğitim ve öğretimde uygulanmaya başlanmıştır⁽⁴²⁾.

1.2. Hümanistleştirme Devri (1938-1950)

Hümanistleştirme Avrupa Ülkelerinin «Yunan» ve «Roma» uygarlıklarının üzerinde kurdukları modern uygarlığın benzerinin Türkiye'de kurulmasını amaçlayan dönemdir. Bu döneme «Hümanistleştirme» denilmesinin nedeni, o dönemin en uzun süreli Millî Eğitim Bakanlığı görevinde bulunan **Hasan Ali Yücel**'in uyguladığı eğitim politikasından dolayıdır.

Eğer dönemin genel karakterine Cumhurbaşkanı **İnönü** açısından bakılıyorsa, buraya onun başlattığı «İlköğretimde Seferberlik» dönemi demek uygun olacaktır. Bu dönemde en uzun süre İlköğretim Genel Müdürlüğü yapmış olan **İsmail Hakkı Tonguç** açısından bakılıyorsa, «Köy Enstitüleri» dönemi demek uygun olabilirdi. Ancak, burada konu millî eğitim ve kültür politikası açısından ele alındığında «Hümanistleştirme» adı verilmiştir. Bir ülkenin millî eğitim politikası, kültür politikasından ayrı düşünülemez. Kültür politikası, eğitim politikasına her zaman egemen olmuştur. Bu dönem kültür politikasına gelince, **Atatürk**'ün kültür politikasından ayrılmaktadır. **Atatürk**, kültür politikasını Türk tarihi ve dili üzerinde kurmuştur. Eski Anadolu uygarlıklarından Etiler'e ve Sümerler'e önem vermektedir. O, gerçekten millî bir kültür politikası izliyordu. Oysa **İnönü** döneminde kültür politikası Yunan ve Roma uygarlıkları üzerine kurulmak istenmiştir. Avrupa ülkelerini bir taklit sözkonusudur. Avrupa rönesansı eski Yunan ve Latine dönere başladığı için, Türk rönesansı da aynı kaynaklardan başlatılmak istenmiştir. Bunu haklı göstermek için de, bunun eski bir Türk geleneği olduğu izlenimi verilmek istenmiştir. 1 Şubat 1935 tarihli Ulus Gazetesinde **Mehmet Saffet Engin** imzasıyla yayınlanan makalede şöyle denilmektedir :

«Avrupa medeniyetinin ileri unsurlarından birisi olan eski Yunan ve Roma medeniyetlerinin münisipal sistemi içinde ve daha sonra Rönesanslı Avrupa'ya bütün kuvvet ve inceliğiyle

(41) **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II**, s. 215.

(42) **Aytaç**: «Atatürk'ün Eğitim Görüşü», s. 18.

yayılan Hürmanizma ruhu olduğu aşikârdır. Bu en eski Türk ahlâkı, ananesidir; Torlar ve Akalar vasıtasile Yunanistan'a Etrüksler vasıtasıyla Romaya geçmiştir. Bu ruh büyük Türk medeniyeti destanlarında okuduğumuz o devrin ve ince Diyonizos ahlâkıyatı, beşeri yaşayış, duyuş ve düşünüş şekillerile temsil edilir. Bu ahlâk muasır Avrupa medeniyetine bu yol ile geçmiştir»⁽⁴³⁾.

Atatürk devrini gerçekten bir Türk rönesansı olarak nitelemek mümkündür. Çünkü o, Türk kültürünü Orta Asya Türk kültürü üzerine dayamak istemiştir. Aynı yöntemi Avrupalılar da uygulamıştı. Onlar da Hristiyan kültürünü atlayarak eski Yunan ve Latine dönmüşlerdi. Bu açıdan Atatürk'ün kültür hareketi bir Türk rönesansı olarak kabul edilebilir. Oysa İnönü dönemi doğrudan doğruya batı rönesansının bir taklidinden ibarettir. İnönü döneminin Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in kültür anlayışı bunu açıkça göstermektedir :

«Kültür anlayışımızda milliyetçiliğin tecellilerinden biri de Cumhuriyetin daha ilk zamanlarında Arapça ve Farsçayı kaldırmamız olmuştur. Bu boşluğu, o da seneler sonra ve bu yakınlarda Latince ve Yunanca ile doldurmaya başladık»⁽⁴⁴⁾.

Görüldüğü gibi Arapça ve Farsça kültürleri atılıyor, yerine Yunan ve Latin kültürleri alınıyor. Bu anlayış Hasan Ali Yücel'in milliyetçilik ile hürmanizmayı bağdaştırması isteğinde açıkça görülmektedir :

«Milliyetçilik bizi yeni bir hürmanizmaya getirdi. Garplılardan daha geniş olarak, nerede insan zekâsının eseri varsa, içine alan bir hürmanizmayı kurma yolundayız»⁽⁴⁵⁾.

Hasan Ali Yücel'e göre, dar milliyetçilik milleti kısırlaştırmaktadır. Konservatuvarın Avrupa usûllerine göre yabancı uzmanlarca kurulacağını belirten Yücel, bu olayı bir hürmanizma olarak nitelemektedir :

«Bir gün bizim bütün insanlığın idrak edeceğine inanmış bulunduğumuz Türk hürmanizmasının yep yeni bir safhası Devlet Konservatuvarının bağrında doğmaktadır»⁽⁴⁶⁾.

O, Türk Hürmanizmasını şöyle açıklamaktadır :

(43) Engin, Mehmet Saffet: «Okullarımızda Edebiyat Tedrisatı ve Eski Yunan Klasikleri», Ulus 1 Şubat 1935 s. 3.

(44) Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Millî Eğitim Bakanlarının Millî Eğitim İle İlgili Söylev ve Demeçleri III, Ankara, 1946. s. 13.

(45) a.g.e. s. 13.

(46) a.g.e. c. 11, s. 379.

«Türk hümanizması, beşer eserine istisnasız kıymet veren, ona zamanda ve mekanda hudut tanımayan hür bir anlayış ve duyuştur. Hangi milletten olursa olsun, insanlığa yeni bir düşünüş, yeni bir duyuş getiren her esere bizim yüreklerimizin besleyeceği his, ancak saygı ve hayranlıktır»⁽⁴⁷⁾.

Saygı ve hayranlığın sözde kalmayacağını söyleyen Milli Eğitim Bakanı **Hasan Ali Yücel**, bu alandaki görüşlerini şöyle açıklamaktadır :

«Biz bu saygı ve hayranlık duygumuzu nazari bir bakışla değil, yaparak yaşayarak, kendimizin kılarak ifade ediyoruz.

Müellif bizden olmayabilir, bestekâr başka milletten olabilir. Fakat o sözleri anlayan ve canlandıran biziz. Onun için Devlet Konservatuvarının temsil ettiği piyesler, oynadığı operalar bizimdir. Türktür ve millidir»⁽⁴⁸⁾.

Devlet Konservatuvarının Avrupalı bir kültür merkezi olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Ancak bu kurumu millî olarak nitelenecek mümkün değildir. Yazarı ve bestecisi yabancı olan bir eserin icra edilmesi, o eserin millî olmasını sağlamaz. Oysa Milli Eğitim Bakanı **Hasan Ali Yücel**, Avrupa kaynaklı sanat eserlerini seyretmeyi de millî bir hareket saymaktadır :

«Ömründe bir kere bile, ananelerinin kurulduğu memleketlerden hiç birinde bir tek opera seyretmemiş olan evlâtlarımızın doğru bir rehberlikle nihayet üç dört sene içerisinde erdikleri zafer derecesi, yalnız onların bu sahadaki başarılarını değil, Türk milletinin medeniyetin her cephesinde ne kudretli bir istidadın sahibi olduğunu göstermektedir. Bundan daha millî daha öz nasıl bir hayat tecellisi olabilir»⁽⁴⁹⁾.

Millî Eğitim Bakanı **Yücel**, Avrupalı mahiyette kurulmaya başlayan müziğe halkın ilgi duyduğunu söylemektedir. Şehir halkından bir kısmının bu müziğe ilgi duymasının mümkün olduğunu şu sözleriyle açıklamaktadır :

«Türk sanatkarının sesi, sahnenin önünü çevreleyen duvarları aştı. Bir zamanlar kuş uçmaz, kervan geçmez diyarlardan olan en uzak Türk köylerine ulaştı. Sanmasınlar ki bu Türk çocuklarının kendi türkülerine benzemez bir eda ile söyledikleri musikî eserine o köylüler kulaklarını tıkadılar. Hakikat bunun tam zıddıdır. Türk'ten gelen her güzel şey, Türk için kendindir. Türk çocuklarının ağzından, gene Türkçe olarak gönüllerine çarpan bu ses dalgaları, her medenî temasa idrâkini açık tutan her seviyedeki Türk için bir bahar rüzgârı oldu»⁽⁵⁰⁾.

(47) a.g.e. s. 379.

(48) a.g.e. s. 379.

(49) a.g.e. s. 379.

(50) a.g.e. s. 380.

Batılılaşma yoluna girdiğimiz ve Batı ile fikir alış-verişine başladığımız son yüzyılda daima günün ihtiyaçları etkisinde kalmış, o günü doğuran kültür kaynaklarının araştırılması zorunluluğu duyulmamıştır; Türkiye'de Cumhuriyet devrine kadar ne ciddi bir kaynak araştırması, ne de Batının fikir ürünlerini kendi dillerinden Türkçeye çevirme hareketi olmuştur diyen **Hasan Ali Yücel**, 1939'da «**Neşriyat Kongresi**»ni düzenlemiş ve 1940'da çeviri faaliyetlerini başlatmıştır. Böylece Bakan, güzel sanatlarla başlattığı «Hümanizma»yı klâsik eserlerin çevirileriyle sürdürmek istemiştir. Bu alandaki görüşlerini Bakan, 26 Mayıs 1943'de Bakanlık bütçesi görüşülürken şöyle ifade etmektedir :

«Neşriyat meselesinde, biz yalnız klâsikleri basmakla kalmıyoruz; senelerden beri Türk eserleri içinde hakikî bir anıt olarak duran ve bugünkü Türkçemize naktedilmiş bulunan Kutadkubiliğ gibi, sonra Türk diline ait Tuhfetüzzekiye ve benzerleri gibi birçok kitapları bu günkü dilimize çevirmekteyiz. Zaten biz dünya klâsikleri tercümelerini millî edebiyatımızın içinde dillenmiş görüyoruz, böyle alıyoruz. Çünkü bu Faust'u millileştirmekliğim demektir. Nitekim eski Yunan eserlerini de anadilimizde bu anlayışla okutmak istiyoruz. Zaman ve mekân itibariyle bizden çok uzak olduğu halde onları bu şekilde kendimize yaklaştırmışız demektir. Klâsiklerin tercümesini millî kültürümüzün başlıca alâmetlerinden saymaktayız. Çünkü onlarda bu sayede ve bu mânada Türk eseri oluyor»⁽⁵¹⁾.

Klâsiklerin kültür tarihimizde önemli bir yeri olduğu inkâr edilemez. Ancak, bir Faust'u bir Yunan eserini Türkçeye çevirme işini milliyetçilik olarak görülmesi aşırı bir iyimserlik olur. Bu hareketi, dönemin Dünya'nın politik gelişmelerinin yarattığı şartlarla açıklamak mümkündür. İkinci Dünya Savaşı sürmektedir. Türkiye iki büyük güçle karşı karşıyadır. Alman ve Rus baskıları sürmektedir. Bunların ikisi de Türkiye'yi savaşa sokmak istiyordu. Türkiye ise bu iki gücü dengelemeye çalışarak tarafsız veya savaş dışı bir politika izlemek istiyordu. Bu arada Almanlar Türkiye'de «Turancılık» akımını yeniden canlandırmayı destekliyorlardı. Türkiye'yi 1. Dünya Savaşında olduğu gibi savaşa sokmak istiyorlardı. Hatta bu cereyan vasıtasıyla hükümeti bile değiştirmek istemekteydiler⁽⁵²⁾ **Hitler**, **İsmet İnönü** ve ekibini hiçbir zaman tasvib etmemiştir. Bu dönemde Almanya'nın baskısına benzer baskı ve hareketler Rusya tarafından da yapı-

(51) a.g.e. s. 111, s. 121.

(52) Taşdemirli, Ersoy : Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Politikası, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1979 s. 193.

maktaydı. Ruslar sosyalizmi yaymak için «Köy Enstitüleri»ni kullanmak istiyorlardı. Türkiye ise tamamen batı yanlısı bir barış politikası izliyordu. Batının ittiği aynı yoldan gitmekteydi.

Batı rönesansa, Yunan ve Latin eserleriyle başladığı gibi, Türkiye de aynı şekilde Yunan ve Latin eserlerinin çevirisiyle meşguldü. Hatta okullara seçmeli ders olarak Latince ve Yunanca konmuştu. Rönesansta çıkan hümanizma akımı Türkiye'de de yaratılmaya çalışılıyordu. Savaş yıllarında hümanist bir eğitim ve kültür politikası izlemek o kadar zordur ki, Türkiye bunu gerçekleştirmiştir. Avrupa'da savaş devam ederken, Türkiye bunu gerçekleştirmiştir. Avrupa'da savaş devam ederken, Türkiye'de soyut bir insan sevgisi işlenmiştir. Ancak hümanist kültür politikası, İngiliz yanlısı bir dış politikayı da destekliyordu. Bu konuda Almanlar sürekli aleyhte yayın yapıyorlardı. Bu konuda Hasan Ali Yücel 1945'de Londra'da toplanan UNESCO konferansında şu açıklamaları yapmaktaydı :

«Türkiye Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletlerin Eğitim ve Kültür Konferansına gerçek bir inanla ve büyük ümitlerle katılıyor. Çünkü o, milletlerin ortak insanlık prensipleri etrafında toplanmasını öteden beri dünya barışının ana şartı saymaktadır.

Biz buraya son yirmi yıl içinde, insanlığın yeni isteklerine uymak için bütün kurumlarında inkılâp yapmış ve yeni nesillerini barış sevgisiyle, milletlerarası dostluğa inanla yetiştirmiş bir milletin mümessilleri olarak geliyoruz. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden beri kendi emniyet ve rahatında aramıştır»⁽⁵³⁾.

Aynı toplantıda Bakan Yücel, Türk devletinde Milli Eğitimin esaslarını şöyle açıklamıştır :

- «Bütün dünya milletlerini tanımak, anlamak ve saymak.
- Kapalı bir kültüre mahsup kalmıyarak insanlığın ortak kültür kaynaklarına gitmek.
- Vatandaşlar arasında ırk, din, dil, sınıf ayrılıkları gözetmemek»⁽⁵⁴⁾.

Milli Eğitim Politikasının esaslarını hükümet programında ifadesini şöyle bulmuştur :

«Türk çocuğunun ahlâkı temiz, ruhça ve bedence sağlam, milletine, vatanına, cumhuriyetine inkılâba sadık yetiştirmek maarifimizin başlıca hedefidir»⁽⁵⁵⁾.

(53) Söylev ve Demeçler III, s. 121.

(54) a.g.e. s. 121.

(55) Arar, İsmail : Hükümet Programları 1920-1965, İstanbul 1968 s. 12.

Aynı dönemde İnönü de, eğitimin kazandıracağı temel nitelikler olarak Türk gençliğinin bedence sağlam, özellikle disiplin ve ahlâk konusunda iyi yetişmelerini saymaktadır. Millî Eğitimin güçlenmesi için bu alanda dikkatli ve ciddi çalışmanın zorunlu olduğunu belirtmektedir⁽⁵⁶⁾. Cumhurbaşkanı İnönü, çocukların vatan sevgisini bilinçleriyle koruyarak yetiştirilmeleri gerektiğini, bu nedenle çocukların kendi nefislerine güvenli ve bütün ters etkilere, karşı koyabilecek bir zihniyetle yetiştirilmeleri gerektiğinden söz etmektedir⁽⁵⁷⁾.

Ayrıca, İnönü'ye göre yurtseverlik, ahlâkın başında gelir; eğitim sisteminizin temeli çocuklarımızı yurtsever olarak yetiştirmektir⁽⁵⁸⁾.

İnönü, ahlâk eğitimi ve karakter eğitimini, eğitim politikasının temelinde almaktadır. Ona göre hayatta başarılı olmanın temel şartı, karakter ve ahlâk sağlamlığıdır. Ancak bu kuvvetli karakter, öğretimi sağlam insanlar arasında bulunursa toplum için yararı vardır⁽⁵⁹⁾.

İnönü'nün karakter, ahlâk ve yurtseverlik unsurlarını millî eğitimin temel unsurları olarak görmesinin iki nedeni vardır. Birincisi, Cumhuriyet döneminde ele alınmayan mânevi eğitimin yarattığı boşluğu doldurmak. İkincisi, İkinci Dünya Savaşıdır. Savaş yıllarında böyle bir eğitimin verilmesi, zorunlu görülmüştür. Aynı kaygı bütün Avrupa içinde de geçerli olmuştur. Gençliğe sahip çıkmak, toplumun geleceği ile doğrudan bağlantılı görülmüştür.

Millî ve mânevi değerlerin birden bire önem kazanması olağanüstü şartların sonucudur. İnönü, izlenecek millî eğitim politikasının boyutlarını şöyle açıklamaktadır :

«Ahlâk ve karakterde sağlam temelli vatandaşlar yetiştiren; ilköğretimi en kuytu köye kadar kadın erkek bütün vatandaşlara ulaştıran; teknik eğitimde kadın erkek her vatandaşa kendi geçimini temin edecek çalışmayı, en ufağından en yükseğine kadar her türlü sanatı öğretebilen bir teşkilâtın bütün memleketi kaplamasını istiyoruz»⁽⁶⁰⁾.

Genel eğitim politikasında bireyin bedensel ve ruhsal gelişimi, toplumun maddî ve mânevi kurumlarının birlikte kullanılması esas alınmıştır.

(56) Söylev ve Demecler I, s. 48.

(57) a.g.e. s. 54.

(58) a.g.e. s. 54.

(59) a.g.e. s. 59.

(60) a.g.e. s. 57.

Bu dönemde milli eğitim politikasında devamlı ve tutarlı bir yol izlenmediği veya hükümet programlarıyla Milli Eğitim Bakanlığı icraatı arasında bir tutarsızlığın varlığını da görmek mümkündür. Bakan bu yıllarda hümanizmde ve rönesanstan söz ederken ve bu yönde icraatlar yaparken, Başbakan **Saraçoğlu** da Meclis'e sunduğu hükümet proramında şöyle demektedir :

«Biz Türküz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve lââkal o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir. Biz azalan ve azaltan bir Türkçü değiliz, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız»⁽⁶¹⁾.

Başbakan **Recep Peker**'in 14 Ağustos 1946'da Meclise sunduğu hükümet programında Milli Eğitimin enel amaçları şöyle belirtilmektedir :

«Öğretimin her kademe ve nevindeki Türk gençliğindeki millî duygunun kuvvetlenmesi ve gençlerimize Türk İnkılâbının ana fikirlerinin benimsetilmesi, Türk tarihi mefahirinin öğretilmesi öğretim ve eğitim çalışmalarımızın esası olacaktır»⁽⁶²⁾.

Bu dönemde izlenen eğitim politikasında da ahlâk eğitimine büyük önem verilmektedir. Eğitimin amacı, sağlam karakterli ve ahlâklı vatandaşlar olarak belirlenmektedir. 15 Şubat 1943'de toplanan İkinci Milli Eğitim Şûrasının en önemli konularından biri ahlâk eğitimidir. Aynı konuda Şükrü Saraçoğlu şöyle demektedir :

«Bir cemiyet fertlerin bilgi ve ahlâkları birbirine ne kadar yakın olursa o kadar çok kuvvetli olacağı öğrenildi ve hemen işe başlanarak memleketimizdeki bilgi ve ahlâk hareketlerini iyi ayarlamalar ve bu hareketlerin istikametini ve hedeflerini iyi tayin etmek ve bu alanda gerekli yüksek direktifleri vermek vazifeleriyle mükellef Maarif Şûra'sı adını taşıyan yüksek bir teşekkül vücut buldu»⁽⁶³⁾.

Bu dönemde ahlâk eğitimine önem vermenin nedenlerinden biri de, savaş yıllarında ekonomik hayatta baş gösteren sıkıntılardır. Bazı kimse-lerin ihtiyaç maddelerini karaborsa ve fahiş fiatla satması gibi ticaret ahlâkına uymayan davranışlarda bulunmasıdır.

(61) Arar; a.g.e. s. 146.

(62) a.g.e. s. 156.

(63) Söylev ve Demeçler I, s. 146.

Bu devrin sonlarına doğru Türk siyasal ve sosyal hayatında köklü değişiklikler olmuştur. Dış politika iç politikaya da yansımıştır. Amerikan yanlısı bir dış politika izlenirken, bir yandan batı sistemi içinde kalmak için demokrasinin kuvvetlenmesi çabaları gösterilmektedir. Demokrat Parti kurulmuştur.

1946 yılından sonra hükümet programlarında demokrasiden, demokratik hak ve özgürlükten söz edilmeye başlanmıştır. Demokratik yönetimi geliştirme çabaları, 1948 yılından itibaren bütün okul programlarına yansımıştır. İlk defa bütün öğretim kurumlarında izlenecek millî eğitimin amaç ve ilkeleri belirlenmiştir.

1.3. Demokratlaştırma - Amerikanlaştırma Devri (1950-1960)

Bu dönemi hazırlayan etkenler kendinden önceki dönemde yer alır. Özellikle hümanistleştirme dönemi, bu dönemi kendisine tepki olarak ortaya çıkarmıştır. Bu dönem, hümanistleştirme döneminin karşıtı olarak doğmasına rağmen, «Amerikanlaştırma» döneminin ana karakterini belirleyen temel ilkeler, daha hümanistleştirme döneminde ortaya atılmıştır.

Amerikanlaştırma döneminin dış politikasının temeli 1945 yılında atılmıştır. Bu dönemin dış politikasında ana eğilim, «Amerika'ya yakın olmak»tır. Çünkü İkinci Dünya savaşından sonra dünyada iki süper güç ortaya çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği. 1946 yılında Sovyetlerin Türkiye'den birçok taleplerde bulunması ve Türkiye'ye karşı saldırgan bir politika izlenmesi, Türkiye'yi zorunlu olarak Amerika Birleşik Devletlerine yaklaştırmıştır. Nitekim 4 Nisan 1949'da imzalanan Kuzey Atlantik Paktı (NATO)'na Türkiye ilk önce alınmak istenmedi. Türkiye aynı yıl imzalanan Avrupa Konseyi'ne de alınmadı. Ancak, kuruluştan birkaç ay sonra bu Konsey'in Bakanları arasına çağrıldı.

16-20 Eylül 1951'de Ottawa'da yapılan NATO Bakanlar Konseyi özel oturumunda, İngiltere'nin karşı çıkmasına rağmen, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya çağrılmaları oybirliği ile kararlaştırılmıştır. Türkiye'nin NATO'ya resmen girişi ise 18 Şubat 1952 tarhidir.

Böyle bir siyasi ortamda eğitim politikasına «Amerikanlaştırma Devri» denmesinin nedeni kültür alanında uygulanan politikadan ileri gelmektedir. Demokrat Parti, dış politikada batı yanlısı olma yönünde aşırı bir tutum göstermiştir.

Atatürk ve İnönü dönemlerinde, millî ve kapalı bir dış politika izlenmiştir. Aynı zıtlık kültür politikasında da görülmektedir. DP, kültür politi-

kası bakımından, batı kültür değerleri ile doğu kültür değerlerini dengelemeye çalışmıştır.

Bu dönemin eğitim politikası iki özellik göstermektedir :
«Demokratikleştirme» ve «Amerikanlaştırma».

Demokratik eğitim ilkelerinin tartışılması bu dönemin en tipik özelliklerinden biridir. 22-31 Ağustos 1949 tarihinde toplanan Dördüncü Millî Eğitim Şûrasının gündeminde «demokratik eğitimin esasları ve şartları» tartışılmaktadır. Aynı durum dönemin hükümet programlarında da yer almıştır. Nitekim 29 Mayıs 1950 tarihinde göreve başlayan Birinci Adnan Menderes Hükümetinin programında demokratik bir yönetimin gerekliliği vurgulanmaktadır :

«Hükümetimiz, parti programında tesbit edilmiş esaslar dairesinde, bu büyük millî dâvayı bir kül halinde ehemmiyetle ele almış bulunuyor. Tamamiyle demokratik bir ruh ile ilmin son neticelerine göre tesbit edilecek geniş ve teferruatlı bir plan içinde maarif nimetini memleketin her tarafına müsavî şartlarla yaymayı temin edecek kanun tasarılarını hazırlıklarımız, biter bitmez yüksek tasvibinize arzedeceğiz.»⁽⁶⁴⁾.

Hükümet iktidara gelir gelmez ilk programında, Millî Eğitim ve mânevî değerlere daha fazla önem verileceğini belirtmesine rağmen, Millî Eğitim işlerini ekonomik önlemlerden sonraya bırakmıştır. Nitekim 1950'de iktidara geldiğinde ilk iş olarak iktisadî kaynakları ve malî imkânları takviye ederek bazı işlere girişilmiş, 1950 yılında eğitim işlerinde 197 milyon lira ayrılırken, 1954 yılında 313 milyon lira ayrılmıştır⁽⁶⁵⁾.

«Maddî bakımdan ne kadar ilerlemiş olursa olsun, millî ve ahlâkî sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda mânevî kıymetlere yer vermeyen bir cemiyetin, bugünkü karışık dünya şartları içinde kötü âkîbetlere sürükleneceği tabiidir. Talim ve Terbiye sisteminde bu gayeyi gözönünde bulundurmayan, gençliğini millî karakterine ve ananelerine göre mânevî ve insanî kıymetlerle teçhiz edemiyen bir memleket ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil bir millet olarak yaşamının teminatı sayılamaz. Yıllardan beri sarf bir istikametten ve rasyonel bir plandan mahrum olduğu için mütemadi değişikliklere, sarsıntılara uğrayan Maarifimizin, milletçe katlanan büyük maddî

(64) Arar: a.g.e. s. 221.

(65) a.g.e. s. 272.

fedakârlıklarla mütenasip bir verimlilik arzemediği açık bir hakikattir»⁽⁶⁶⁾.

DP iktidarının en çok üzerinde durduğu konu, eğitim reformunu bir bütün olarak ele almak isteğidir. Cumhuriyetin ilk yıllarından hemen sonra ilköğretime büyük önem verilmiştir. Ancak diğer eğitim alanlarına ilköğretim kadar önem verilmemiştir. İnönü döneminde «İlköğretim seferberliği» adı altında önem yine ilköğretime verilmiştir. Oysa DP iktidarı eğitim alanında izlenecek politikanın bir bütünlük içinde ele alınacağını hükümet programlarında göstermiştir. Ayrıca demokratik esaslara dayanan planlı bir çalışmanın ağırlık kazanacağı hükümet programında açıklanmıştır.

Bu dönem eğitim politikası üzerinde en çok durulan konuların başında ilk, orta, yüksek ve teknik öğretim dalları arasında bir birlik sağlamak, yani ortak bir eğitim politikası gayretleri gelmektedir. Bu konuda 30 Mart 1951 tarihinde İkinci Adnan Menderes Hükümetinin programında şöyle denilmektedir :

«Memlekette ilk, orta, yüksek ve teknik öğretim şubelerinin bir tek umumî Maarif siyasetine göre idare edilmesi yoluna girilmiştir. Bu suretle muhtelif derecede ve istikâmetteki Maarif müesseselerinin ahenkli bir şekilde gelişmeler sağlanmış olacaktır.

Teknik öğretim okullarında ziraat ve yol kalkınmasının makineleşmesine muvazi olarak bölge ihtiyaçlarına lüzumlu vasıtaları yetiştirmek üzere kurslar ve şubeler kurulacaktır»⁽⁶⁷⁾.

DP döneminde ilk gerçekleştirilen değişiklik, din eğitimi alanında olmuştur. Din eğitimi alanında daha CHP iktidarının son dönemlerinde çalışmalarına başlatılmıştı. Ancak bu çalışmalar yeterli bulunamadı. Bunun üzerine 30.10.1951 tarih ve 601 sayılı Müdürler Komisyonu kararı ile ilk defa yedi tane İmam-Hatip okulu açıldı. Bu okullar, ilkokula dayalı, birinci devresi dört, birinci devreye dayalı ikinci devresi üç yıl olmak üzere ve meslek kültürü yanında, aynı seviyedeki okullara denk genel kültür veren orta dereceli eğitim ve öğretim kurumları olarak kurulmuştur⁽⁶⁸⁾.

İmam-Hatip okulları 1958 yılına kadar Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü ve 196... yılına kadar da Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne yönetilmiştir. Her yıl sayısı artırılmıştır. Bu okulların sayısı 1960 yılında 17 tane olmuştur.

(66) a.g.e. s. 221-222.

(67) a.g.e. s. 240.

(68) 50. Yılda Millî Eğitimimiz İstanbul 1973, s. 153.

DP döneminde de Atatürk dönemi gibi yabancı uzmanlar ise başlatılmıştır. Millî eğitim ve millî kültürden söz edilmesine rağmen, yabancı uzmanlar tercih edilmiştir. Onların verdikleri kararlar doğrultusunda eğitim sistemi değiştirilmiştir⁽⁶⁹⁾

Yeni iktidarın bürokratik kadrolarındaki yöneticiler, kendilerinde neyin istendiğini iyi hesaplamışlardı. Eğitimin şu alanlarında köklü değişiklikler yapmak istemişlerdi : «**Köy Eğitimi**», «**Köy Enstitüleri**», «**Öğretmen Yetiştirme**» ve «**Halk Eğitimi**».

Bu amaçla, Amerikan Hükümetine başvuru olarak, bu alanda çalıştırılmak üzere uzmanların gönderilmesi istendi. Amerika Hükümeti, istekleri önce ciddi bir şekilde inceledi ve kendi alanında otorite sayılan üç profesörü Türkiye'ye yolladı. Florida Üniversitesinden köy eğitimi uzmanı Prof. **Kate Wafford**, Boston Üniversitesinden psikolog **William Kvaraceus** ile halk eğitimi uzmanı Prof. **Dickermann**'ı gönderdi⁽⁷⁰⁾. Her üçü, Türkiye'de uzun süreli geziler, incelemeler ve araştırmalar yapma imkânı buldular. Amerikan Hükümetinin, Ford ve Rockeller gibi tanınmış vakıfların malî yardımlarıyla desteklenen uzmanlar, Türk eğitim sistemini, kendi açılarından bir tür konsültasyona tâbi tuttular, teşhisler koydular, raporlar hazırladılar. Prof. **Dickermann** ve **Kvaraceus**, Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsünde öğretmen ve seminer yöneticisi olarak da görev aldı. **Kate Wafford**, dört aylık gezi ve temasları sonunda, Türkiye'deyken birlikte gezdikleri ya da burada ilişki kurduğu bir kısım eğitim idarecisi ve öğretmeni Amerika'ya davet ettirdi. 25 kişilik öğretmenler grubu Amerikan eğitim sistemini görmek, gözlemlerde bulunmak, Florida Üniversitesinde bazı seminer çalışmalarında bulunmak üzere on ay süreli bir geziye katıldılar. Bu kısa çalışmadan sonra, grup, Türk eğitiminin köy ilköğretimi, öğretmen yetiştirilmesi konusunda çalışmalarda bulunmak üzere yurda döndüler. Kendilerine, Köy Enstitüsü Müdürlüğü, Millî Eğitim Müdürlüğü, Bakanlık Merkez örgütünde sorumlu dairelerin yöneticiliği, Bakanlık müfettişliği görevleri verildi⁽⁷¹⁾.

Bayan Wafford'un raporunda, köy eğitiminde görev alan kimseleri büyük merkezlerde toplayarak, kendi görüşlerini şu tavsiyelerle belirtmektedir :

- «İlköğretimde öğrenim süresi 8 yıla çıkarılmalıdır,
- Küçük köy okulları arasında bölge okulları kurulmalıdır,
- Köy çocukları için şehirlerde yurtlar açılmalıdır,

(69) Taşdemirci : a.g.e. s. 227.

(70) Koç, M. Şükrü : Emperyalizm ve Eğitimde Yabancılaşma, Ank. 1970, s. 94.

(71) a.g.e. s. 95.

- Öğretim programları mahalli şartlara uydurulmalıdır,
- Öğretmenler mezun oldukları okullarla ilişkilerini sürdürmelidir,
- Köy okulu binalarında sıhhi tesisiere yer verilmelidir,
- Yeniden birkaç tane kız köy enstitüsü açılmalıdır,
- Eğitimde, uygulamaya daha çok yer ve zaman ayrılmalıdır»⁽⁷²⁾:

Ancak bu fikirlere Türk eğitim sistemi yabancı değildi. Köy Enstitülerinde bu uygulamalar yapılmaktaydı. İlköğretim alanında yabancı uzmanların görüşlerine başvurduğu gibi, ortaöğretim alanında da yabancı uzman davet edildi. 1951 Ekiminde Amerikalı Prof. **John Ruff** geldi. Bu da yaptığı inceleme ve gözlemlerini bir rapor haline getirdi. Raporda şu konular üzerinde durulmaktadır : «Orta dereceli okul programları», «ders dışı çalışmalar», «Öğrenci faaliyetleri ve kurulları», «Müdür, öğretmen ve müfettişler için meslekte gelişme programı». Ortaöğretim alanında davet edilen diğer bir uzman, **Ellwort Tompkins** 1952 Ekiminde Türkiye'ye geldi. Bu uzman da şu alanlarda incelemelerde bulundu :

«Personel, müfredat, idare, organizasyon, teftiş, terfi meselesi, ortaöğretimin amaçları, programın değerlendirilmesi, eğitim istatistikleri, öğretim metodları, öğretim metodları, öğretim materyalleri, özel sorunlar, imkânlar, öğrencilerin haftalık ders saatleri ve öğretmenlerin haftalık ders programları, günlük programları, öğrencilerin değerlendirilmesi, öğrenci kol faaliyetleri»⁽⁷³⁾.

Kültür ve eğitim ilişkileri ilerleyip, işlerin çapı genişleyince, ilişkileri belli bir statüye ve düzene sokmak üzere Türkiye'deki Amerikan kurullarının misyonu kuruldu. ICA adındaki Amerikan kurullarının başında «olağanüstü yetkide temsilci» olarak bulunan yöneticiye bağlı çeşitli branşlar vardı. Eğitim bölümü de bunlardan birisiydi. Bu bölümün görevi şunlardı :

- «Amerika'nın Türkiye'ye uzman göndermesini sağlamak, bunların çalışmalarını, projelerini hazırlamak ve düzenlemek,
- Türkiye'den geniş sayıda Türk personeli, belirli projeler içinde yetiştirmek üzere Amerika'ya göndermek, bunların Amerika'daki çalışmalarını düzenlemek,
- Amerikan kredileri ve cooley Fonu ile Türkiye'de yapılacak işleri planlamak ve denetlemek»⁽⁷⁴⁾.

(72) a.g.e. s. 96.

(73) Taşdemirci : a.g.e. s. 228.

(74) Koç; a.g.e. s. 98.

Bu misyonun başına, daha önce, işgâl altındaki Almanya'da, eğitimin Amerikanlaştırılması programını yürüten **Mr. Wrinkle** adında bir sömürge memuru getirilmişti. Misyon şefi, Türk Millî Eğitim Bakanı ile her istediği an, istediği yerde, istediği kadar süreyle konuşmaya izinli idi. Daha sonraları adı AID'ye çevrilen «Milletlerarası Kalkınma Teşkilâtı» anlamını benimseyen örgüt, Türkiye'de çok sayıda personele maaş, tazminat, yol-luk, ek görev ödeneği adı altında para ödenmekteydi⁽⁷⁵⁾. AID şefi, çok sayıda eğiticinin Amerika'ya eğitmek için gönderilmesini sağladı.

AID misyonununun faaliyete geçişinden itibaren, Türk eğitiminin hemen her bölümü üzerinde, Amerikan uzmanları bazı operasyonlara girişmişlerdir. Her operasyonun adı «proje» dir. AID, Türkiye'de şu projelerin uygulanmasına çabaladı :

- «Köy kalkınma eğitimi (1952),
- Tarım profesörü yetiştirme (1951),
- Tarım eğitimi (1953),
- Ev idaresi ve ekonomisi eğitimi (1955),
- Atatürk Üniversitesine personel eğitimi, projenin adı Nebraska'dır (1959),
- Meslekî ve Teknik Eğitim (1957),
- Öğretmen yetiştirme (1952),
- Kütüphanecilik ve basımevi işleri (1962),
- Araştırma, ölçme ve istatistik, Test ve Araştırma Bürosu (1958),
- İngilizce okulu projesi (1956),
- Eğitim idarecilerini yetiştirme (yetkileri Amerika'da gezdirme) (1958),
- Halk eğitimcisi yetiştirme (1963),
- Eğitim malzemeleri hazırlama (1963),
- Akademi öğretim üyesi yetiştirme (1963),
- Özel polis eğitimi (1960),
- Kamu yöneticisi (Ortadoğu Üniversitesi) (1960)⁽⁷⁶⁾.

Ayrıca, Türk eğitim düzenini, Türk-Amerikan eğitim işbirliği sonucunda gerçekleştirilen diğer projeler şunlardır : Beslenme eğitimi, program geliştirme, radyo ile eğitim, deneme liseleri, fen liseleri, barış gönüllüleri, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Nebraska modelindeki Atatürk Üniversitesi, Millî Eğitim Kolejleri, Robert Koleji ve tarımcı eğitim⁽⁷⁷⁾.

(75) a.g.e. s. 99.

(76) a.g.e. s. 111.

(77) a.g.e. s. 112.

Böylece, Amerika kendisine yararlı, değerli beyinleri, ya yetişmiş halleriyle ithal etmiş, ya da «seçkin kabiliyetleri yetiştirme merkezleri» kurularak, yetişmekte olanları da alıp götürmüştür⁽⁷⁸⁾. Meselâ : Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Robert Koleji, Hacettepe Tıp Merkezi, hep bu politikanın birer uygulaması olarak desteklenmiştir. Yetişen gençler olsa İngilizce öğretim görmekte, Amerikan modeli kurumlarda yetiştirilmekte ve Türkiye'de, kendilerini itsidam imkânı bulamamaktadır⁽⁷⁹⁾. Yurt dışına gitme eğilimi bunlarda daha çoktur.

Din eğitimi ile islâm kültürüne bir dönüş yapan DP, diğer eğitim alanlarında Amerikan kültürünün etkisi altında kalmıştır. Böylece, CHP döneminde başlayan ekonomik ve askerî ilişkiler, DP döneminde daha da geliştirilmiş ve buna kültür alanındaki ilişkiler de eklenmiştir.

Eğitim yatırımları, Amerikalı uzmanlar raporları esas alınarak yapılmıştır. Açılan Amerika tarzı eğitim kurumlarında uygulanan eğitim, batı ve doğu kültürlerini dengeleyecek biçimde verilmeye çalışılmıştır.

Eğitimin her kademesinde sayısal bir gelişmenin olduğu inkâr edilemez. Ancak, her dönemde olduğu gibi bu dönemde de eğitimin niteliğinde bir gelişmenin yeterli boyutlara ulaştığı söylenemez. İzlenen eğitim politikasında elitlerin eğitime ağırlık verilmiştir. İzlenen eğitim politikası bu yönde biçimlendirilmek istenmiştir.

SONUÇ :

Sunmaya çalışılan bu dönemlerde izlenen eğitim politikaları şüphesiz ülkeye hizmet amacı gütmekteydi. Dönemler arasındaki farklılıklar, hükümet politikaları ve dönemlerinin genel problemleriyle ilgili olduğu söylenebilir.

(78) a.g.e. s. 126.

(79) a.g.e. s. 127.